

Рк Ш, 14
Я??

М. О. ЯРОШЕНКО.

ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ.

1846—1898.

ПОЛТАВА.

2414

М. Р.

М. ЯРОШЕНКО.

З шіснадцятьма репродукціями
з його картин.

ПОЛТАВА.
1919.

2432295

Державна бібліотека Грудзьового
Червоного Прапора
Респ. бібліотека бібліотека
УРСР імені КПРС
-3-

Накладом газети „Рідне Слово“.
З друкарні „Печатне Діло“.

З походження українець, Микола Олександрович Ярошенко побачив світ в м. Полтаві 1-хц, 1846 року.

Син шляхтича, урядовця Військового Міністерства, М. О. вчиться в Полтавському кадетському корпусі в часи найбільшого розвинення й усталення виробленої Николаєвської добою системи виховання дітей в дусі „православія, самодержавія и русской народности“. Зростання в родині, що вона давно вже порвала з'язок з рідним українським ґрунтом, освіта в денационалізуючій школі і, нарешті, переїзд до Петербургу—все це раз назавше і цілком певно визначило той шлях життя й діяльності, що ним піде майбутній артист: той шлях ішов од рідного краю на північ.

По скінченні першого Петербурзького кадетського корпусу, куди переведено було Ярошенка, в Петербурзі 60-х років він остаточно одходить од рідного краю, його життя, його природи, мистецтва. В колі нових задач російської інтелігенції по-реформеній доби, в колі найбільш блискучих іменнів тої інтелігенції виростають його інтереси, складаються його погляди, устальюються переконання. Вони витворюють з Ярошенка одного з найвиразніших представників російської інтелігенції покоління 70—80 років мнулого століття, тісно в'язучи його діяльність з іменнями Михайловскаго, Глѣба Успенскаго, Щелгунова, Короленка. Чулий з роду, високо-настроєний ідеаліст і громадянин від перших кроків

своєї діяльності і до кінця своїх днів, що завше умів дати на своїх картинах відповідь на близькі й хвилюючі сучасність теми, М. О. став одним з найулюбленіших артистів передової інтелігенції, „інтелігентським артистом“, коли дозволено так висловитись.

Не дивлячись на слова Крамського (до речі, так само українця з походження, погляди котрого Ярошенко приймав у цілому) про те, що мистецтво мусить бути національним, М. О. вже органічно не міг знайти в собі психичних засобів до задоволення того постуляту, в смислі виявлення української національності.

В його артистичній діяльності повторилася в тисячний раз без краю сумна історія творчости українського артиста на ґрунті чужої півночі. Залишивши по собі досить багату спадщину великих жанрових і пейзажних робіт, Ярошенко, з рештою, майже нічого не дав на теми українського побуту й української природи, коли не рахувати де-кількох жанрів меншої художньої вартости і незначних етюдів.

„Як те часто трапляється з багато-вдарованими натурами, каже один з біографів Ярошенка,—любов до малювання з'явилася в хлопчика дуже рано. Якось несподівано для всіх, він став рисувати все, що спадало на думку, і його малюнками почали вкриватися не самі шкільні сшитки, а й столи і двері і стіни. І хоча за ту ревність маленькому артистові перепадало не один раз, страсть брала своєї, і він знову приймався за малювання. Втім, се вперте прагнення мистецтва і разу не спинило думки дорослих на тому, що може в дитини є талан, який заслуговує на дальше розвинення.

Можливо, що талан Ярошенка так і завмер би, коли б не врятував його звичайний випадок". 1)

Тим випадком було те, що під час науки в Полтавському кадетському корпусі здібности Ярошенка притягли до себе увагу навчителя рисунків Зайцева, і той зразу відчув у них зародок справжнього талану. 2)

Скоро по тому на шляху до малярства Ярошенко здибав ще одну постать, що вона мала для нього рішачче значіння — художника Адріана Волкова, котрий належав до числа помітних фігур тодішнього художнього миру. Працюючи під його керуванням по виході з кадетського корпусу, Ярошенко вже тоді засвоїв собі симпатії до нових льозунгів— правди й реалізму в мистецтві, що їх прихильником був Волков. Разом із тим у нього Ярошенко зазнав і з тими поглядами на обов'язки громадянина й ролю мистецтва в житті, що їх обговорювали артисти й письменники, одвідуючи квартиру Волкова.

Відтоді починається та робота над поповненням освіти, яка не припинялася в Ярошенка на протязі цілого життя, підтримана в дальнійшому Крамським з його ентузіастичним „Знаніє—страшная сила... конечно, только науки двигают людей“. Початок роботи над самоосвітою в житті Ярошенка припадає на ту добу, коли „власителями дум“ молоді були Чернышевский і Добролюбов, і, таким побитом, указану Волковим стежку до реалізму в малярстві було остаточно ухвалено поглядами школи „дѣйствительности“.

1) Н. В. Некрасов. Николай Александрович Ярошенко. Его жизнь и произведения. М. 1908.

2) В Полтавському музеї є чотири пейзажні роботи Зайцева на теми, з'язані з життям корпусу. Краща— „На шведській могилі“.

Все це упало на ґрунт глибокого природнього прагнення правди в громадському й особистому житті і високого розуміння своїх обов'язків.

Так склалися погляди й переконання Ярошенка, вірним рицером котрих він лишається до самої смерти.

Не припиняючи військової освіти, р. 1867 Ярошенко поступає до вечірніх академічних клас, а там і вільним слухачем до Академії Мистецтв, де вчиться на протязі п'яти років. Тоді ото він тісно сходиться з цілим рядом учених і літератів, як Михайловській, Г. Успенській, Кавелин, Менделєєв, Вл. Солов'єв, Салтиков-Щедрин, Шелгунов, Унковській, і артистів, як Шишкин, В. Васнецов, Куїнджі, Крамскої.

Найбільше значіння мало для нього знайомство з Крамским, що переходить пізніше в цілковите захоплення ідеями і гарячею любов'ю до малярства сього видатного майстра, до певної міри, теоретика й критика мистецтва.

Зближення з Крамским припадає на ті роки в житті останнього, коли, після довгої й упертої праці над гуртованням артистичної молоді по відомім протесті чотирнадцяти студентів на академічному конкурсі р. 1863, після провалу „художническаго клуба“ і роспорошення „артели свободних художников“,—Крамскої напружено працює в „Товариществѣ передвижных выставок“, яке найкраще відповідало його бажанню перебороти рутину Академії і забезпечити розвій російського мистецтва від впливу одживших традицій.

Року 1875 Ярошенко вступає до „Товарищества“ і залишається в ньому до смерти (25—VI, 1898).

Скоро по тому Крамскої друкує в „Новом Времени“ свої статті під назвою „Судьбы русскаго искусства“, де вияснює ті

погляди на задачі мистецтва, що їх проводило в життя се об'єднання артистів, формулюючи їх у відомому твердженні „художник есть служитель истины путем красоты“.

На ньому варт спинитись, аби краще з'ясувати той з'язок поглядів Крамського і творчости Ярошенка, що його знати в картинах останнього.

1. Краса в житті справляє на нас безпосереднє вражіння зверхньою гармонією окремих часток цілого; краса в мистецтві полягає в гармонії форми і змісту. Мистецтво може взяти сюжетом потворне явище життя, але ж твір художній буде прекрасним, коли форма гармоніюватиме із змістом. Крамської вимагає од малярства того, чим уже давно жила сучасна йому література—життєвої правди.

2. Мистецтво мусить бути свободним. Для того, аби служити істині, майстер мусить вільно вибрати для свого твору ту ідею, котра є найближчою його інтелектуальному й моральному складові, котра, пройшовши крізь призму його розуміння, стала для нього безумовною істиною. Для виразу своєї ідеї артист повинен вільно вибрати форму—інакше не буде гармонії форми й змісту.

3. Мистецтво мусить бути національним. „Форма і фарби-то лише засоби, котрими виражається та сума вражінь, що їх дає життя“. Національність, яко сила стихійна, на тлі вільної творчости, обов'язково внесе в художній утвір свої риси.

4. Артист не може залишатися в стороні од прояв суспільного життя і обмежитися життям особистим, бо інакше національні особливости епохи не будуть виявлені в його творах.

5. Слугуючи істині, артист мусить говорити істину про справи громадські. Отже артист є критик суспільних прояв.

6. Критика явищ громадського життя немислима без ясного розуміння їх причин. Звідси—конечна потреба для артиста в високому інтелектуальному розвиненні й широкій освіті. ³⁾

Власне, в усіх цих постулятах для читачів „Судеб руссаго искусства“ не було нічого нового, але ж Крамскою і не мав претенсій—він лише подав в цілком приступній формульовці те, що було висказано раніше, але ж не дійшло ще до розуміння й засвоєння широкими масами публіки. Для „Т-ва передвижних виставок“ се було необхідною одсіткою Академії, з одного боку, і пропагандою його задач, з другого.

Ярошенко був одним з найбільш гарячих adeptів того катехизму і свято й ненарушимо виконував його до кінця своїх днів, заступивши після смерті Крамскою (1887) його місце проводиря (тоді вже, скоріше, оборонця) „передвижнических“ ідей.

Високе розуміння мистецтва і ролі артиста, що воно не дозволяло Ярошенку бачити в малярстві засоб до життя, змусило його, по виході з Академії, залишитися на службі у військовому відомстві. Поставивши метою своєї артистичної діяльності—служення громадянству, він хотів бути, по змозі, незалежним від необхідности заробляти мистецтвом на хліб.

„Своєю службою, каже Н. Некрасов,—що одбірала в його багато часу, він тяготився. Але ж його чесність і совісність не дозволяли йому ставитися до неї аби як. Щоб мати

³⁾ Див. А. Цомакіон. И. Н. Крамскою. Его жизнь и художественная деятельность. Спб. 1891, стор. 77—79.

більше вільного часу для малярства, він не раз зрікався всяких підвищень по службі, як що вони ставали на перешкоді його заняттям художнім... І хоч як важко було сполучати ці дві сфери діяльності: військову службу й малярство, все ж таки утворювалася певна незаліжність в цьому останньому, і М. О. широко з неї користався: він ніколи не писав для того, аби як скоріше продати написану річ. Він писав лише те, що припадало йому до серця, що його хвилювало, і в портретах давав лише ті обличчя, що вони були інтересні в духовнім відношенні“.

Обтяжений роботою і на службі і вдома, Ярошенко знаходить час, окрім малярства, працювати над поширенням своєї освіти, „майже ніколи не розстаючися з книгою“. Починаючи з року 1880, він часто виїздить за кордон, головним чином, звичайно, з метою вивчення музейних скарбів Європи. В Росії він найбільше подорожував на Урал і особливо на Кавказ, лишивши численні етюди, наброски і великі картини на теми гірської природи улюбленої країни. Року 1895 Ярошенко їде в Палестину й Єгипт.

Шлях Ярошенка, його інтереси, його переконання фіксовано в портретах його пензлю і жанрах. Не дивлячися на численність, його пейзажні роботи інтересні для нас лише тим, що показують нам Ярошенка в його особистім житті, Ярошенка для небагатьох тих, хто знав його ближче. Широка публіка їх не знала, або ж, краще сказати, на них не спинялася. І справді, яскраво характеризуючи артиста, як людину, що глибоко любила природу, вони не збільшують значіння Ярошенка в історії російського малярства. Природа західної Європи, Уралу і Сходу—його не приваблювала.

Кавказ, власне, частина Кавказу (переважно, околиці Кисловодська) і, головним чином, в її гірських висотах—такі сюжети його пейзажних робіт.

В порядку великих його жанрових картин теми Ярошенка такі:

„Невський проспект вночі“ (1875)—сирий і холодний, з двома жіночими фігурами, що скоцюрбившись сидять на ганкові великого холодного дому; „В'язень“ (1878), що марить про волю; „Студент“ (1881); „Старе й молоде“ (1883) на тему боротьби поглядів і переконань двох поколінь; „Курсистка“ (1883); „Причини невідомі“ (1884); „Юнак“ (1886) або ж „Напередодні екзаменів“; „Всюди життя“ (1888); „Мрійник“ (1892); „Юда“ (1897).

За винятком останнього, ці жанри характеризують нам Ярошенка, як виразного „критика прояв суспільного життя“ і, разом з низкою портретів видатних представників його покоління в літературі, науці й мистецтві, ⁴⁾ яскраво виділяють його із сім'ї „передвижників“ в цілком виокреслену, самотню постать.

В них він виступає перед нами, як єдиний в своєму роді артист-громадянин, і не дурно репродукції з його „В'язня“ і „Всюди життя“ до останнього часу були улюбленими окрасами кімнати „свідомого“ юнака. В цих роботах Ярошенко був самим собою, незалежним і оригінальним, бо є вони результатом тих глибоко-пережитих переконань, непереборної віри в правду і гарячого відклику на хвилюючі теми сучасності, що з ними перейшов він свій простий життєвий шлях.

⁴⁾ Н. Крамського (1881), Гл. Успенського (1884), К. Кавелина (1886), Д. Менделєєва (1886), А. Плещеева (1887), М. Салтикова-Щедріна (1887), А. Унковського (1889), Н. Н. Ге (1890), Н. Михайловського (1894), Вл. Солов'єва (1895), Льва Толстого (1895), В. Короленка та інші

Зовсім інше стоїть справа з рештою жанрів Ярошенка— в них почувається вплив чужого сюжету, притягнутої теми, „не Ярошенкового“, і часто вони носять на собі сліди певного підкорення впливові інших майстрів і в першу чергу Крамського.⁵⁾

Ярошенко не був великим майстром пензлю—і в рисункові і в композиції і, особливо, в кольориті ви завше знайдете можливість сказати щось проти художника. Але ж всі ті мінуси майстерства сторицею викупаються тою дивною чистотою почуття, вкладеного в твори його пензлю, тим співчуттям до „скривджених й зневажених“, з одного боку, і до оборонців правди, з другого, що вони залишають по собі глибоке враження.

А коли се так,—Ярошенко досягнув поставленої перед собою мети: з його палети вийшли твори, які підносили настрої, які поглиблювали віру в людську природу і в те, що буде правда на землі.

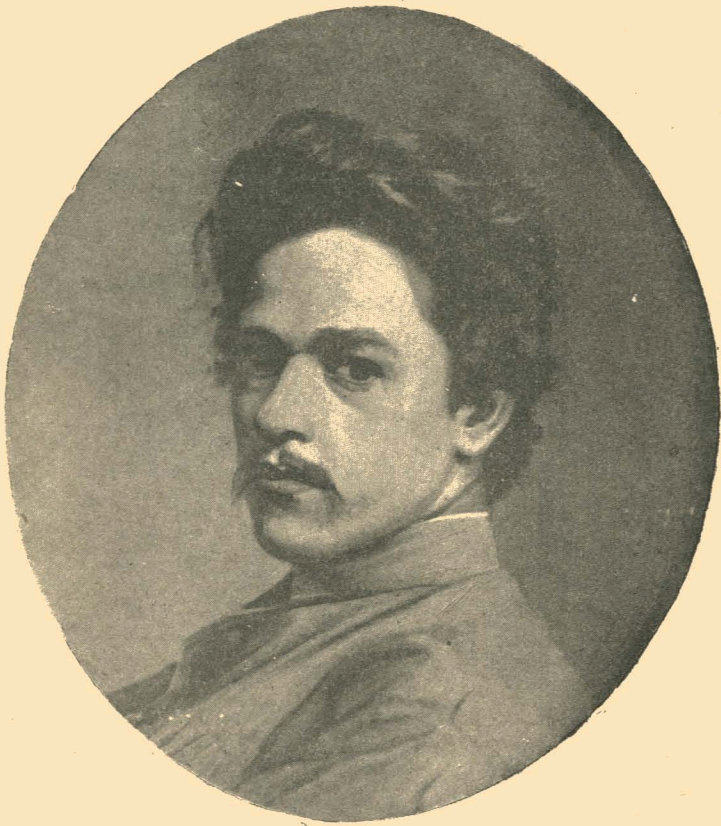
Нехай Ярошенко належить історії малярства, нехай той катехизм „передвижництва“, що ним жив артист, для нас, сучасників, назавше одійшов у безвість—його твори мають в собі щось вічно-цінне, що надовго переживе їх автора і ту епоху в нашому минулому, одним з найвиразніших представників котрої був сей справжній „служитель істини путем красоти“.

⁵⁾ Порівн. „Хор“, „В теплих краях“, „Проводив“, „Юда“.

Після смерти художника, відповідно його волі, значну частину його художньої спадщини, разом із збіркою картин школи „передвижників“, подаровано Полтаві—місту де він побачив світ, де вперше прокинулася в ньому жадоба до малярства. Як би там не підходити до оцінки художньої вартости колекції, що лягла наріжним каменем Полтавського Музею, треба сказати, що вона є рідкою в своїй цілосности. Се спадщина життя не тільки високопіднесеної души артиста, не тільки куточок студії „передвижника“, се—певна сторінка в житті російської школи малярства, яку цікаво перечитати. А коли взяти на увагу, що серед подарованої Полтаві колекції знаходиться двадцять три альбоми рисунків і набросків художника, кілька відомих його портретів, ряд великих його картин,—без перебільшення можна сказати, що майбутнім історикам „передвижництва“ не можна вже поминути зібрання Полтавського Музея.

Колись, иншим разом, в кращі часи і серед кращих умов друку, ми мусимо опублікувати цілу колекцію творів Ярошенка з нашого Музею. Нині, розуміючи всю скромність нашого бідного видання, ми просимо дивитися на нього, лише як на повинне світлій пам'яті артиста-громадянина і високого ідеаліста, що він повернувся до рідного краю і поклав підвалину до утворення в Полтаві Музея Мистецтва.

М. Р.

1. Автопортрет. 1875 р.
Полтавський музей

Державна ордена Трудового
Червоного Прапора
Республіканська бібліотека
УРСР імені Кіпрс

2. Слепѣць.
(Рисунок оливоцем).

Державна орден Трудового
Червоного Прапора
Республіканська бібліотека
УРСР імені Кіпрс
-8-

2432295

3. Студент. 1881 р.

Державна бібліотека імені Тараса
Шевченка
Республіканська бібліотека
УРСР імені КПРС

4. Курсистка. 1883 р.

Державна обласна друкарня
Червоної Слободи
Республіканське видавництво
УРСР - Київ - 1948
48

5. „Причини невідомі“, 1884 р.
Полтавський Музей.

RECEIVED
FEDERAL BUREAU OF INVESTIGATION
U. S. DEPARTMENT OF JUSTICE
WASHINGTON, D. C. 20535
MAY 15 1964

6. Всюди життя. 1888 р.

Державна бібліотека Трудового
Червоного Краєра
Республіканська бібліотека
УРСР імені КПРС

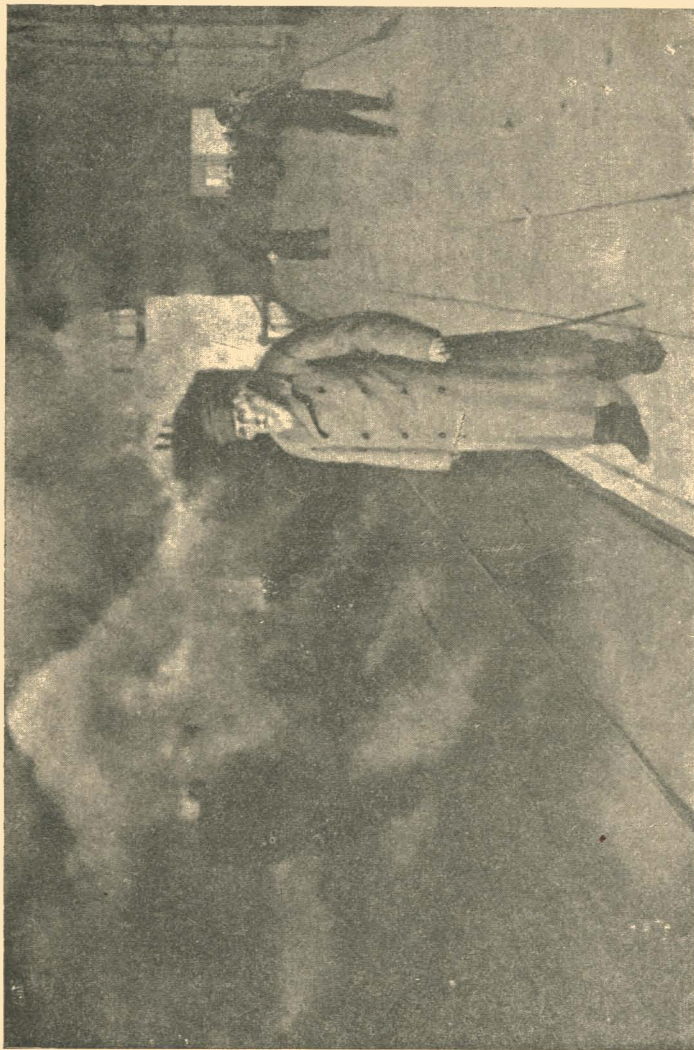
7. В горах Кавказа. 1888 р.
Полтавский Музей.

Державне архівне управління
Червоної України
Республіканське бібліотечне відділення
УРСР імені КДРС

8. В теплых краях. 1890 р.

Державна ордена Трудового
Червоного Прапора
Республіканська бібліотека
УРСР імені КПРС

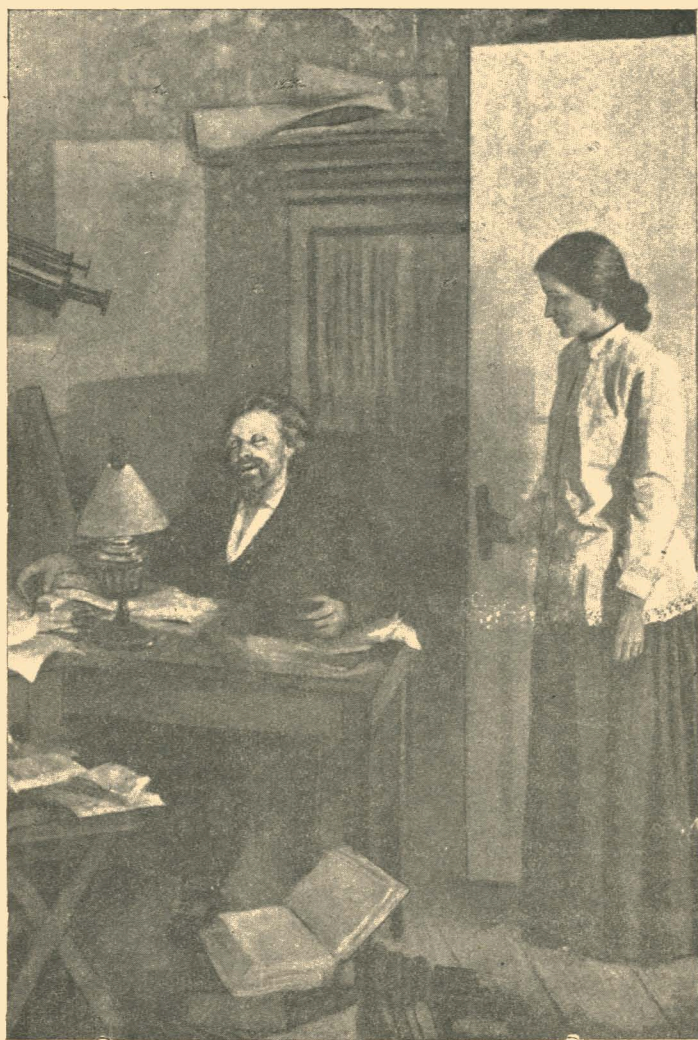
9. Проводив. 1892 р.

Державна орденна Трудового
Червоного Прапора
Республіканська бібліотека
УРСР імені КПРС

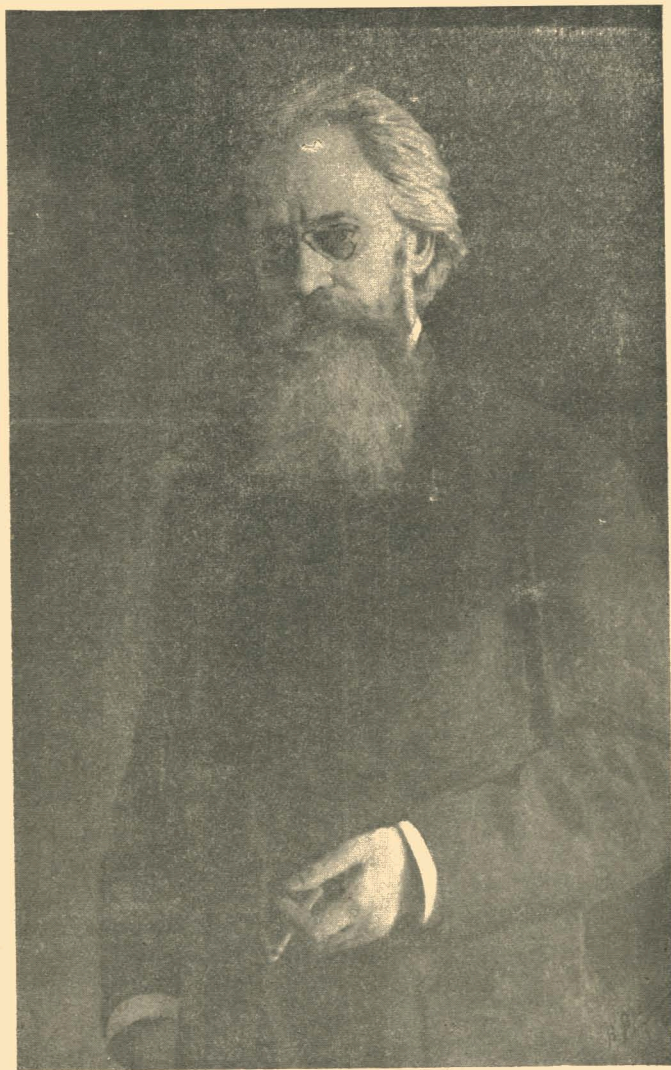
10. Шибеник, 1892 р.

Державна ордена Трудового
Червоного Прапора
Республіканська бібліотека
УРСР імені КПРС

Н. Мрінник. 1892 р.
Полтавський Музей.

Державна ордена Трудового
Червоного Прапра
Республіканська бібліотека
УРСР імені КПРС

12. Портрет Н. К. Михайловского.
Полтавський музей.

Державна ордену Трудового
Червоного Прапора
Республіканська бібліотека
УРСР імені ХПРС

13. Автопортрет. 1895 г.

Державна ордена Трудового
Червоного Прапора
Республіканська бібліотека
УРСР імені КіпрС

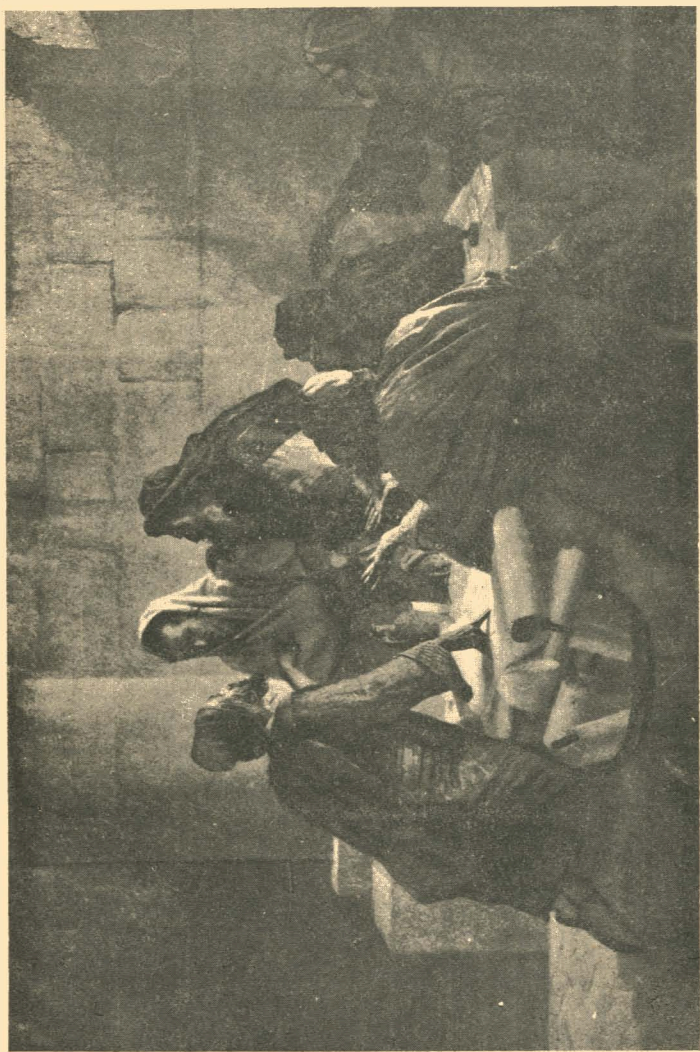
14. Дівчинка з іграшками. 1895 р.
Полтавський музей.

Державна ордена Трудового
Червоного Прапора
Республіканська бібліотека
УРСР імені КіРС

15. Влітку.
Полтавський музей.

Державна ордена Трудового
Червоного Прапора
Республіканська бібліотека
УРСР імені КЛРС
-3-

16. Юда. 1896 р.
Полтавський Музей.

Державна ордену Трудового
Червоного Прапора
Республіканська бібліотека
УРСР імені Кіпрс
:3:

Киев
АУКЦИОН

12 -
413613/1288

n-08

Ціна 80 гривень.

ФКУ

Склад в книжній коморі Полтав-
ської Співки Споживчих Товариств,
бульвар Котляревського.